

Het demografisch tekort in Europa

Terwijl de EU zich snel uitbreidt, en het welzijn van haar burgers constant groeit, wordt Europa achtervolgd door het spook van de verouderende maatschappij. Minder kinderen worden geboren, wat de arbeidsmarkt, de gezondheidszorg en de pensioenregelingen in de lidstaten in gevaar brengt. Demografische studies zijn alarmerend: de Europese bevolking sterft uit.

De dramatische veranderingen van sociale patronen beïnvloedt familiesamenstellingen. Studies tonen echter aan dat Europeanen meer nakomelingen zouden hebben als zij hen economische veiligheid zouden kunnen bieden. De wetgevers van de EU werken aan een nieuwe, gemoderniseerde wet om de revolutionaire veranderingen in de Europese demografische structuur het hoofd te bieden. Het arbeidsrecht, het personeelsbeleid en de immigratieregelingen vergen serieuze herzieningen om met de werkelijkheid van vandaag in de pas te blijven. Wat zijn de grootste bedreigingen en mogelijke oplossingen? Kom meer te weten over het demografisch tekort van Europa.

Demografisch tekort: is Europa aan het uitsterven?

Europa heeft een sterke positie in de wereld. Het continent staat bekend om de economische groei en de vrede en de welvaart die er heersen. In de EU stellen bovendien weinigen nog het 'democratisch tekort' aan de orde, dat wordt gebruikt om aan te geven dat de EU aan een gebrek aan democratische legitimiteit zou lijden en voor de burger ontoegankelijk is. Maar een ander tekort lijkt de kop op te steken, dat van een 'demografisch tekort' door de toenemende vergrijzing. Zijn we aan het uitsterven?

De Britse historicus Arnold J. Toynbee geloofde al dat "beschavingen aan zelfmoord ten onder gaan, niet aan moord." De bevolking van de EU is aan het dalen; honderd jaar geleden vormde de bevolking van Europa 15% van de wereldbevolking. Dit aandeel zal naar verwachting in drievoud afnemen tegen 2050, het jaar waarin de wereldbevolking zal bestaan uit zo'n 9,1 miljard mensen. De ontwikkelingslanden zorgen daarbij voor 95% van de globale bevolkingstoename.

Afscheid van de *babyboomers*

Een vrouw in de EU heeft gemiddeld 1,52 kinderen. Dit is beduidend minder dan de drempel die nodig is om de bestaande bevolking te vervangen (2,1 kinderen per vrouw). Welke gevolgen heeft dit allemaal voor ons?

De daling in vruchtbaarheid in de recente decennia werd voorafgegaan door de naoorlogse geboortegolf. De personen die toen ter wereld kwamen werden ook wel *babyboomers* genoemd. Deze personen stevenen echter af op hun pensionering en zullen financieel moeten worden ondersteund door de werkende bevolking, die dus echter in aantal afneemt.

Eurocommissaris Vladimir Špidla voor werkgelegenheid, sociale zaken en gelijke kansen liet na de publicatie van de Europese Commissie van de mededeling *De demografische toekomst van Europa: probleem of uitdaging?* van oktober 2006 weten dat "vandaag de dag er nog vier mensen aan het werk zijn voor het levensonderhoud van elke persoon over de 65, terwijl tegen 2050 deze verhouding zal zijn gedaald tot twee arbeiders voor één gepensioneerde."

Europa in 2050...de gevolgen van een vergrijzende bevolking

Op dit moment is de gemiddelde leeftijd van personen in Europa 39 jaar. Dit kan oplopen tot een gemiddelde van maar liefst 49 in 2050, wanneer meer dan één op de tien Europeanen over de 80 zullen zijn (11,4%). De levensverwachting voor mannen zou daarbij met zes en die van vrouwen met vijf jaar toenemen tussen 2004 en 2050. Het is het resultaat van significante economische, sociale en medische vooruitgang die Europeanen de kans biedt langer, comfortabeler en veiliger te leven.

De vergrijzende bevolking eist echter hogere kosten voor de gezondheidszorg, meer druk op de sociale voorzieningen en het brengt de balans van de pensioenregelingen in gevaar. De veranderingen in de demografische structuur bedreigen bovendien het economisch dynamisme, de creativiteit en de innovatie hiervan. Ze zouden daarmee kunnen leiden tot een daling in de potentiële groei van het Europese bruto binnenlands product (BBP) van zelfs 1,2% tussen 2031 en 2050.

Het verlies aan concurrentievermogen en een daling in de groei zijn zelfs signifikanter wanneer we ze vergelijken met gebieden elders in de wereld, die juist een bevolkingstoename ervaren.

Mogelijke oplossingen: immigratie, hogere productiviteit, meer geboortes

Wat zijn eigenlijk de oplossingen voor de toenemende vergrijzing? Eurocommissaris Franco Frattini (Justitie) pleit al voor de invoering van een Europese 'blue card' voor de (tijdelijke) toelating van hoogopgeleide immigranten als oplossing voor een vergrijzend Europa en de illegale immigratie naar de EU. Maar mi-

granten zullen natuurlijk ook ouder worden en vervolgens aanspraak willen maken op de sociale zekerheid.

Een andere oplossing zou daarom een hogere productiviteit van het arbeidsproces zijn. Mensen zouden hiervoor echter langer moeten werken en zullen pas later recht krijgen op pensioenen. De vraag is echter of dit aanvaardbaar is voor Europeanen die juist meer vrije tijd wensen.

Een laatste oplossing zou een nieuw geboortebelief kunnen zijn. Wanneer vrouwen bijvoorbeeld meer mogelijkheden zouden hebben om zorg en werk te combineren zou dit kunnen leiden tot meer geboortes. Dit is echter in de meeste Europese landen nog niet zo vanzelfsprekend.

Wat doet het EP eraan?

Het Europees Parlement keurde reeds verscheidene rapporten goed die het onderwerp van een vergrijzende maatschappij en de noodzakelijke aanpassingen hierop behandelen. Ze kunnen worden samengevat rond thema's als *een leven lang leren*, migratie en arbeidsrecht.

Gisteren werd in de Industriecommissie van het Parlement het ontwerpverslag over het verbeteren van de levenskwaliteit van oudere mensen door het gebruik van nieuwe informatie- en communicatietechnologie voorgelegd door de Britse rapporteur Neena Gill (sociaaldemocratische fractie). Er zal hier op 19 december over worden gestemd. De mogelijke invoering van een Europese blue card werd in september reeds behandeld door de commissie Burgerlijke vrijheden.

Zijn Europeanen bang voor kinderen? EP buigt zich over oplossingen

Hoewel voedseltekorten en kindersterfte in Europa zo goed als verleden tijd zijn baren Europese vrouwen gemiddeld slechts 1,5 kinderen, beduidend minder dan het aantal van 2,1 dat nodig is ter vervanging van de bevolking. Waarom vinden er minder geboorten plaats? Minder huwelijken, veranderende patronen in familierelaties, groeiende welvaart en anticonceptie blijken vooral een rol te spelen. Het Europees Parlement bekijkt de kwestie aan de hand van twee rapporten.

Het meeste aantal geboortes in de EU blijkt aan de hand van statistieken uit 2005 plaats te vinden in Finland, Frankrijk en Ierland, met 1,80, 1,90 en 1,99 respectievelijk. De laagste geboortecijfers van de EU van toen nog 25 landen waren te vinden in Slovenië (1,22), Polen (1,23), de Tsjechische Republiek (1,23) en Slowakije (1,25).

Een afnemende bevolking?

Demografen schatten in dat wanneer de vruchtbaarheid daalt tot 1,3 kinderen per paar over 100 jaar de bevolking zou dalen tot minder dan een kwart van de huidige grootte. Vooral een veranderende levensstijl en meer scheidingen blijken van invloed op de geboortecijfers. Vrouwen krijgen gemiddeld op latere leeftijd kinderen of zien helemaal van kinderen af doordat ze vrezen dat het een negatieve invloed kan hebben op hun carrières.

In een door de EU gefinancierd onderzoek in 2004 door de *Robert Bosch Stichting* blijkt verder dat de kosten die het opvoeden van kinderen met zich meebrengt en de angst over de maatschappij waarin ze zouden opgroeien de voornaamste redenen zijn om niet of niet meer kinderen trachten te nemen. Wel blijkt dat vrouwen over het algemeen meer kinderen zouden willen dan dat ze eigenlijk hebben.

"Passend beleid nodig"

In december nam de commissie Werkgelegenheid en sociale zaken een eigen initiatiefrapport aan over 'de demografische toekomst van Europa', opgesteld door het Franse socialistische Parlementslid Françoise Castex. Het rapport pleit voor passend beleid in de lidstaten, waarbij met name de kinderopvang en de sociale zekerheid voor alleenstaande moeders verbeterd moeten worden. Alleenstaande moeders lopen volgens het rapport een bijzonder risico op sociale uitsluiting, isolement en armoede.

Een ander opvallend punt in het rapport betreft de vaststelling van het recht op ouderschapsverlof voor beide ouders en het bevorderen van vaderschapsverlof. Al tijdens de Europese Raad van Barcelona in 2002 zegden de lidstaten toe het voor mensen makkelijker te willen maken het gezinsleven met het werkende leven te verzoenen.

Studie en ouderschap

Er bestaat ook de behoefte het voor personen makkelijker te maken studie en ouderschap te combineren. Het aandeel studenten dat ouder is ligt in de meeste lidstaten er laag. Uitzonderingen vormen met name de Scandinavische landen door de sociale en economische maatregelen ten gunste van studenten die vader of moeder zijn.

Een rapport van de hand van het Griekse Parlementslid Marie Panayotopoulos-Cassiotou (Europese Volkspartij) dat werd aangenomen in de plenaire vergadering van juni beoogt jonge moeders te laten profiteren van hoogwaardige werkgelegenheid. Daarvoor zouden eenvoudige en makkelijk te verkrijgen leningen onder gunstige voorwaarden aan jonge mannen en vrouwen moeten worden verstrekt voor het combineren van zorgtaken met een periode van studie of opleiding.

Ook zouden studenten die ouder zijn kans op huisvesting moeten hebben die is afgestemd op hun behoeften en zouden ze dezelfde toegang tot kinderopvang moeten krijgen als werkende ouders.

Demografisch tekort: een remedie vanuit het buitenland?

Terwijl gedurende ruim twee eeuwen de meeste Europese landen migratielanden waren, hebben de laatste zestig jaar alle lidstaten zichzelf geleidelijk aan zien veranderen in een bestemming voor internationale migranten en asielzoekers. Europa zal een aantrekkelijke bestemming voor migranten blijven door haar welvaart en goed functionerende maatschappijen. Steeds meer politici en academici zijn het ermee eens dat goed geleide immigratie een remedie tegen het krimpende Europa is.

In de jaren 2004-2005 bereikte de migratie naar de EU een piek van twee miljoen mensen. De meeste immigranten, namelijk tweederde deel, gingen naar Italië en Spanje. In de Unie als geheel is rond de 3,7% van de bevolking afkomstig uit een derde land, dus van buiten de Europese Unie.

Eurostat voorspelt dat als de immigratie op het huidige hoge niveau van 2004-2005 blijft (dus twee miljoen immigranten per jaar), de beroepsbevolking van de EU tot rond 2030 zal blijven groeien. Als de immigratie afneemt, dan zal de daling van de beroepsbevolking tegen het eind van het huidige decennium beginnen. De Franse sociaaldemocrate Françoise Castex stelt dan ook in haar *Ontwerpverslag over de demografische toekomst van Europa* "dat immigratie een positieve rol vervult voor de samenstelling van de Europese bevolking". De eerste lezing van dit verslag is gepland voor de plenaire vergadering van februari.

Om de krimpende beroepsbevolking in de EU te compenseren, zijn rond de 56 miljoen immigrantenarbeiders nodig tegen 2050. Vooral landen met lage geboortecijfers, zoals Duitsland, Spanje, Italië en Polen, zouden een aanzienlijk aantal immigranten nodig hebben, zo stelde onlangs een studie van de Europese Commissie (*Europe's Demographic Future, October 2007*).

Integratie van migranten

Het immigratiebeleid van de EU zal slagen als de immigranten en hun nakomelingen binnen de economie en de maatschappij van hun gastland integreren. Dat leidt tot zorg in veel lidstaten. Volgens de Eurobarometer (een onderzoek van de Europese Commissie om de publieke opinie wat betreft zaken die betrekking hebben op de Europese Unie te meten) veroorzaakt de nog steeds ontoereikende integratie van migranten in hun gastlanden eerder een negatieve opvatting over immigranten. Volgens opiniepeilingen denken slechts vier van de tien burgers in de EU dat de immigranten iets tot hun land bijdragen.

Het verslag van Castex roept de EU op "om te komen tot een beheerste en weloverwogen benadering van immigratie, die vreemdelingenhaat en uitingen daarvan tegengaat". Het verslag benadrukt het belang om rechtszekerheid en sociale zekerheid van allochtonen te waarborgen "met name door een harde aanpak van illegale arbeid en strenge straffen voor bedrijven die illegalen in dienst hebben".

'Blue card' voor hooggekwalificeerde immigranten

Het Parlement heeft zijn steun verleend aan de invoering van een EU-werkvergunning, de zogenaamde 'blue card' door de adoptie in september 2007 van het *Verslag over het beleidsplan legale immigratie* van de Italiaanse sociaaldemocrate Lilli Gruber. Deze 'blue card' zou het vrije verkeer van hooggeschoolde werknemers moeten bevorderen en de transfer van personeel van multinationals makkelijker moeten maken. Dit zou de eerste stap zijn naar een correct beleid wat betreft hoogopgeleide migranten.

Dat er in het Parlement brede steun was voor deze 'blue card' is niet zo verwonderlijk. De arbeidsmarkt van de EU zou beschreven kunnen worden als een vragende partij naar goed geleide legale immigratie.

Het immigratiebeleid van de EU

Het voortdurende probleem van illegale immigratie naar de EU werpt een schaduw op de duidelijke voordelen van een goed geleide legale migratiestroom. Volgens schattingen, die overigens weinig overeenstem-

ming vertonen, schommelt het aantal onderdanen van derde landen met illegaal verblijf in de Europese Unie tussen 4,5 en 8 miljoen personen. Momenteel streeft de EU naar een coherent immigratiebeleid. Het Europees Parlement is bij elk stadium van dit proces betrokken.

De Spaanse sociaaldemocraat Javier Moreno Sánchez benadrukt in zijn in september aangenomen *Verslag over de beleidsprioriteiten in het kader van de strijd tegen de illegale immigratie van onderdanen van derde landen* dat niet-reguliere immigranten niet mogen worden gelijkgesteld met misdadigers: "velen onder hen riskeren wel degelijk hun leven om in Europa de vrijheid of middelen van bestaan te komen zoeken".

Françoise Castex over Europa's demografische uitdaging

Europa is aan het vergrijzen. Tegen 2050 zal de gemiddelde leeftijd in de EU 49 jaar zijn. Europese vrouwen krijgen minder kinderen dan het vereiste aantal om de bevolkingsdaling te stoppen. De economische onzekerheid en onduidelijke toekomst zijn slechts enkele van de redenen die door het Franse parlementslid van de sociaal-democratische fractie, Françoise Castex, worden aangedragen als oorzaken. Het Parlement zal deze maand over haar rapport over de demografische toekomst van Europa stemmen.

De demografische prognoses zijn alarmerend voor Europa: is het te laat om te handelen?

"Het zijn slechts voorspellingen. Wij hebben nu statistische gegevens die een demografieprobleem aan de horizon

van 2050 laten opdoemen: tussen vandaag en 2050, zal de gemiddelde leeftijd van 39 jaar naar 49 jaar stijgen. De problemen die dat tot gevolg kan hebben, is een vermindering van de actieve bevolking en een stijging van de zorgvraag, aangezien men bij het ouder worden meer gebruik maakt van gezondheidszorg. Dat alles is een probleem voor de openbare financiën en de algemene dynamiek van de Europese Unie. Maar er blijven marges om iets te veranderen, hetzij met betrekking tot volledige werkgelegenheid of met betrekking tot het geboortecijfer. "

Het geboortecijfer is zeer laag: hoe kan men vrouwen er toe aanzetten om meer kinderen te krijgen?

"Een gemiddeld geboortecijfer van 1,2 is abnormaal laag, dus wij weten dat het geboortecijfer door adequate beleidsmaatregelen kan worden verhoogd. Het tijdperk van de grote families zal niet terugkomen, omdat gezinssamenstellingen evolueren en omdat de plaats van de vrouw in de maatschappij is veranderd. In de twintigste eeuw hebben vrouwen ook toegang tot opleidingen gekregen en kunnen zij hun vruchtbaarheid controleren door middel van anticonceptie. Tegelijkertijd is de economische onzekerheid en angst voor de toekomst een belangrijke rem op het geboortecijfer. Wanneer men werkloos is of wanneer men er niet in slaagt vijf à tien jaar vooruit te kijken, aarzelt men om kinderen te nemen.

Wat zou het geboortecijfer kunnen bevorderen? In tegenstelling tot wat men in sommige lidstaten, zoals Duitsland denkt, is het werk van vrouwen niet een rem op het geboortecijfer. Integendeel, men moet vrouwen helpen om het beroepsleven en het gezinsleven te combineren. De lidstaten moeten kinderopvang aanbieden. Studies tonen tenslotte aan dat koppels meer kinderen willen dan zij hebben. Er is dus een marge voor toename, voor zover men adequate maatregelen treft om het geboortecijfer te bevorderen."

De beroepsbevolking neemt af: zal men tot na de leeftijd van zeventig jaar moeten doorwerken of moet het omslagstelsel voor de financiering van pensioenen worden herzien?

"Het overheersende idee is inderdaad om langer door te werken, men spreekt over het verhogen van de pensioensleeftijd. Momenteel beginnen de meeste werknemers echter op de leeftijd van 25 tot 30 jaar met werken en het aantal werkende neemt af vanaf 51-52 jaar. Ik stel voor om te beginnen te kijken waar we marges hebben het actieve deel van de bevolking uit te breiden: laten we eerst proberen er voor te zorgen dat iedereen gedurende veertig jaar werkt! Ik geloof dat vanaf 2010 het streven naar volledige werkgelegenheid steeds haalbaarder en noodzakelijker zal zijn.

In mijn verslag, stel ik het idee van cycli van actieve periodes voor. Als wij de meest concurrerende economie van de wereld willen zijn, is er een echt beleid van opleiding en loopbaanplanning en -begeleiding nodig, gedurende de hele periode waarin men actief is, dus ongeveer veertig jaar.

Momenteel, is het aandeel van oudere werknemers gering omdat ondernemingen jongeren verkiezen en hun werknemers onvoldoende opleiden. Dat is een slechte afweging: ondernemingen moeten opleidingen in hun investeringsuitgaven opnemen. Zij zullen in ieder geval zeer snel merken dat er een tekort aan ge-

schoolde werknemers is en dat kan niet uitsluitend door immigratie worden opgelost.

Immigratie zorgt voor veel angst in Europa, terwijl veel demografen bevestigen dat zij een oplossing zou kunnen zijn. Hoe kan deze tegenstrijdigheid worden opgelost?

"Het is dringend noodzakelijk dat de lidstaten een rustige benadering wat betreft immigratie volgen. Door te zeggen dat wij behoefte hebben aan immigranten, niet alleen in de toekomst maar dat immigratie onderdeel uitmaakt van onze geschiedenis. Immigratie binnen de Europese Unie is niet een nieuw fenomeen, men moet het accepteren.

Het huidige immigratiebeleid waarbij, als wij behoefte hebben aan verpleegsters, wij de immigratie van een bepaald aantal verpleegsters goedkeuren, is geen oplossing. Mensen zijn geen machines: het zijn ook mensen die verliefd kunnen worden in hun gastland en de behoefte kunnen hebben om er te blijven en een gezin te stichten. Ik denk dus dat we geen zuiver economische en kwantitatieve benadering van immigratie kunnen hebben. Wij hebben ook immigratie nodig om ons te vernieuwen. Dus voordat we bekijken of we de immigratie moeten verhogen, moeten wij haar op een rustige manier benaderen.

Het bevolkingstekort: een debat in het Europees Parlement

Afgelopen week besteedden de parlementsleden in een hoorzitting weer aandacht aan het demografisch tekort in de Unie. Immigratie als manier om de situatie in evenwicht te brengen, solidariteit tussen generaties, ouder worden en gezondheidskwesties waren de hoofdonderwerpen. Turkije was een ander belangrijk onderwerp, aangezien het demografische panorama in de EU na toetreding van Turkije aanzienlijk zou kunnen veranderen.

François Héran, directeur van het INED (het Franse instituut voor demografiestudies) debatteerde samen met parlementsleden van de commissie Werkgelegenheid en sociale zaken over de demografische toekomst van Europa. Volgens de studie, die hij tijdens de hoorzitting voorstelde, hebben "Verscheidene onderzoekstudies al aangetoond dat de lidstaten die momenteel de hoogste geboortecijfers hebben, de lidstaten zijn die in staat zijn geweest om beleid te ontwikkelen wat betreft kinderbijslag en het combineren van werk en gezin."

Over immigratie zei hij dat het "een belangrijke bijdrage tot de vernieuwing en het versterken van het actieve leeftijdsdeel van de bevolking levert". Hij ging verder: "Immigratie speelt al een belangrijke rol in het stabiliseren van het natuurlijke overschot van Europese landen. Zonder immigratie zouden verscheidene landen bevolking verliezen, omdat zij meer sterfgevallen dan geboorten hebben."

"Er is niets anders te doen dan ons aan te passen aan het verouderingsproces; wat niet uit te schakelen is omdat het te maken heeft met langer leven," benadrukte hij in zijn presentatie.

Arbeidsmarkt

Het Zweedse parlementslicid Jan Andersson (PSE), voorzitter van de commissie Werkgelegenheid, merkte op dat de tendens vandaag de dag op de arbeidsmarkt is dat "wij later beginnen te werken en vroeger met pensioen gaan" en hij was benieuwd hoe een hypothetische uitbreiding met Turkije het demografische beeld in de EU zou beïnvloeden.

Héran: "Turkije heeft een natuurlijk bevolkingsoverschot met meer geboorten dan sterfgevallen, maar de verhouding vermindert met het jaar. Het zou het demografische landschap van Europa kunnen veranderen, maar de waarheid is dat haar situatie zeer gelijkaardig is aan wat in landen zoals Italië of Spanje gebeurde toen zij toetraden."

Ouder en gezonder?

Gezondheidskwesties waren één van de belangrijkste zorgen die door de sprekers worden opgeworpen. Het Franse parlementslicid Françoise Castex (PSE), auteur van een verslag over de demografische toekomst van Europa, stelde een vraag over de kosten die een oudere bevolking met zich meebrengt, en hoopte dat Europeanen langer zullen leven maar met een betere gezondheid.

Héran: "Ja, het lijkt erop dat de jaren die wij winnen, wij in betere vorm zullen zijn met een lager risico op invaliditeit; maar er zullen steeds meer oudere mensen zijn, dus de kosten zullen nog steeds stijgen."

Meer kinderen, alstublieft!

Het Poolse parlementslicid Jan-Tadeusz Masiel (UEN), wilde weten wat er gedaan kan worden om koppels aan te moedigen om meer kinderen te krijgen omdat volgens hem: "immigratie niet de oplossing is, aangezien de immigranten verkiezen hun identiteit te houden in plaats van in een andere cultuur te integreren".

Héran: "Zelfs als het probleem demografisch is, de oplossing is het niet: het zal economisch, werkgelegenheid- en gezinsbeleid omvatten. In de zuidelijke landen, bijvoorbeeld, is het zeer moeilijk voor jonge mensen om onafhankelijk te worden; als jonge paren een gemakkelijker toegang tot huisvesting hadden, zouden zij vroeger beginnen met het krijgen van kinderen".